

Tradycyjne bruki Krakowa

*/ Katedra Geologii Ogólnej, Ochrony Środowiska i Geoturystyki, Wydział Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska, Akademia Górniczo-Hutnicza im. St. Staszica, al. Mickiewicza 30; 30-059 Kraków; e-mail: jrajchel@geol.agh.edu.pl

Bruki są jednym z często występujących nawarstwień kulturowych odsłanianych w czasie prowadzonych w miastach prac archeologicznych, a także wszelkiego typu robót ziemnych. Były one od stuleci i są nadal powszechnym elementem kamiennego wystroju miast. Zazwyczaj pochodziły ze stosunkowo nieodległych miejsc wydobycia, przez co nadawały ulicom, placom i chodnikom poszczególnych metropolii charakterystyczny koloryt. W miarę usprawniania transportu i poprawy sytuacji ekonomicznej pojawiały się nawierzchnie, na które sprowadzano materiał z coraz dalszych okolic. Niestety, surowce te stosowane bezkrytycznie wypierały, i nadal wypierają miejscowe, tradycyjne, stosowane od setek lat materiały.

Kraków jest dobitnym przykładem rabunkowej działalności względem dziedzictwa historii. Najbardziej aktualnym, drastycznym działaniem tego typu było położenie granitowej kostki przed Katedrą na Wawelu w miejsce pozostającej w znakomitym stanie technicznym, leżącej tam od prawie 200 lat kostki porfirowej. Mogło być jeszcze gorzej, bo ten tak charakterystyczny dla Krakowa surowiec brukarski stopniowo jest relegowany z miasta na korzyść bruku z czerwonego betonu. Podobnie wygląda sytuacja z nawierzchniami z nieforemnych brył białego jurajskiego wapienia, czego przykładem jest bezpowrotnie zniszczona w latach 60. XX wieku zabytkowa nawierzchnia Rynku Głównego. Smutnym memento były kolejne, nawarstwiające się nawierzchnie takiego bruku, odsłaniane w czasie prac archeologicznych prowadzonych ostatnio na płycie Rynku. W sytuacji stałego zagrożenia dla zabytkowych, historycznych kamiennych nawierzchni Krakowa warto otoczyć pozostałe ich fragmenty szczególną opieką.

Trzeba jednak przyznać, że w wielu miejscach Krakowa odsłaniane są - spod maskującej je warstwy asfaltu - kamienne bruki, nawierzchnie chodników i placów, jak również przywracane są oryginalne.

Wśród surowców skalnych stosowanych tradycyjnie w Krakowie do budowy różnego typu nawierzchni używano na przestrzeni dziejów skał magmowych, osadowych i metamorficznych. Niektóre z nich stosowane były powszechnie, i w przeciągu całych stuleci, inne posiadają znacznie

krótszą historię użytkowania. Niektóre nawierzchnie z tych skał zachowały się po dziś dzień, inne znane są z przekazów historycznych lub odnajdujemy je w czasie prac archeologicznych. Niektóre giną na naszych oczach w majestacie prawa.

Najstarszym, udokumentowanym archeologicznie surowcem kamiennym stosowanym w Krakowie na nawierzchnie ulic i placów, co najmniej od XIV wieku, był biały górnourajski wapień. Surowiec ten pochodził z najbliższych okolic Krakowa z obszaru monokliny śląsko-krakowskiej. Innym, o znacznie młodszym rodowodzie surowcem na nawierzchnie ulic i placów Krakowa, był dolnopermski porfir z okolic Krzeszowic, będący *de facto* skałą pośrednią między ryolitem a dacytem. Był on stosowany od połowy XVIII wieku, czyli nieco ponad 200 lat temu.

Kolejne tradycyjne surowce kamienne były stosowane w Krakowie na znacznie mniejszą skalę, niektóre wręcz epizodycznie. Do tej pierwszej kategorii możemy zaliczyć bazalt z Wołynia, andezyt z pienińskiego pasa skałkowego, dolomit diploporowy z okolic Libiąża, dolnośląskie granity z masywów Strzegomia i Strzelina i karpackie piaskowce. Wykonane z tych materiałów nawierzchnie placów, ulic i chodników, krawężniki, odbojnice i pacholki zachowały się w bardzo zróżnicowanym wymiarze. Wyroby niektórych z tych surowców są obecnie powtórnie wprowadzane w pejzaż miasta; eksploatacja innych została zaniechana lub nie są z nich produkowane odpowiednie sortymenty.

W grupie materiałów kamiennych okazjonalnie stosowanych możemy wymienić dwa surowce z rejonu Krzeszowic na monoklinie śląsko-krakowskiej - melafir z okolic Regulic i diabaz z Niedźwiedziej Góry, a także marmur Biała Marianna ze Stronia Śląskiego oraz gnejs również prawdopodobnie pochodzący z Dolnego Śląska.

Zachodzące w ostatnich latach przemiany polityczne i ekonomiczne zaowocowały pojawieniem się na krakowskich ulicach i placach, w tym także na Rynku Głównym, surowców kamiennych ze wszystkich stron świata. Wprowadzane w zabytkowe centrum skutecznie zniekształcają one i wypaczają tradycyjny wygląd Krakowa.

Praca została wykonana w ramach działalności statutowej Katedry Geologii Ogólnej, Ochrony Środowiska i Geoturystyki na Wydziale Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska AGH w Krakowie; nr 11.11.140.447.